

KÖNÜL NƏCƏFOVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
e-mail: najafova.konul1982@gmail.com

QEYRİ- İXTİSAS FAKÜLTƏLƏRİNDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNİN ROLU VƏ YERİ

Açar sözlər: kommunikasiya, şifahi nitq, kontekst.

Key words: communication, oral speech, context.

Ключевые слова: коммуникация, устная речь, контекст.

İngilis dilini öyrənən insanların məqsədləri müxtəlif olduğu kimi, onların tələbat və ehtiyacları da müxtəlifdir. Bu gün ingilis dili xarici dil kimi (EFL - English as a Foreign Language), ikinci dil kimi (ESL - English as a Second Language) akademik məqsədlərlə (EAP - English for Academic Purposes), xüsusi məqsədlərlə (ESP - English for Specific Purposes) öyrənilir [4,143].

Müasir dövrdə ingilis dilinin beynəlxalq ünsiyyət dili kimi (ELF - English as a Lingua-Franca) öyrədib-öyrənilməsi məsələsinin zəruriliyi vurğulanır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədilməsi kifayət qədər mürəkkəb məsələdir. Son illərdə nəşr edilmiş metodik ədəbiyyatlarda ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə təliminə dair həsr edilmiş tədqiqat işlərinin mövcudluğunu qeyd etmək lazımdır. Alderson J.C., Waters A., Blundell J.A., Middlemiss N.M., Candlin C.N., Bruton C.J., Leather J.H., Chittravellu N., Coffey B., Donovan P., Presner J., Beck K., Morgano C., Custer L., Drobic K., Hutchinson J., Breen M., Johns T., Lackotrom L., Selinker L., Trimble L., Mead R., Norman S., Eastwood J., Ewer J., Ferguson N., Herbert A., Robinson P., Scott M., Sandler P., Swales J., Widdowson H. və başqa tədqiqatçı-alimlərin əsərlərində ingilis dilinin xüsusi məqsədlərlə öyrədib-öyrənilməsinin müxtəlif aspektləri tədqiq edilir və problemin mürəkkəb olduğu vurğulanır. İngilis dilinin qlobal miqyasda aparıcı dil olduğunu nəzərə alaraq ixtisası dil olmayan fakültələrdə təhsil alan tələbələrə ingilis dilinin günün tələbləri səviyyəsində təliminə yönəldilmiş işin xüsusi, məqsədyönlü şəkildə təşkil edilməsi zərurəti meydana çıxır. Qeyd etmək vacibdir ki, ESP monolit, universal xarakterli hadisə kimi qiymətləndirilə bilməz. Ayrı-ayrı ölkələrdə müxtəlif sürətlə inkişaf edən ESP hərəkətinə olan yanaşmalar da müxtəlifdir. İngilis dilinin xüsusi məqsədlərlə tədrisi hərəkətinin inkişafında bir sahənin xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu vurğulamaq lazımdır. Bu elm və texnologiya sahəsində istifadə edilən ingilis dilinin tədrisi (EST) sahəsidir.

İngilis dilinin xüsusi məqsədlərlə tədrisi sahəsini tədqiq edən tanınmış alimlərdən biri olan Swales bu sahədə inkişafdan danışarkən, ingilis dilini elm və texnologiya sahəsində istifadə etmək məqsədilə tədris modelini bir nümunə olaraq gətirir və məhz bu təlim modelinin aparıcı rola malik olduğunu vurğulayır.

İngilis dilinin xüsusi məqsədlərlə tədrisi məsələsi haqqında danışarkən, ESP-nin tətbiqi yolları ilə bağlı olan bir neçə sualı cavablandırmaq lazımdır. İlk növbədə, ESP-nin ölkəmizdə bu və ya digər ali təhsil müəssisəsində tətbiq edilməsinin hansı səbəb və yaxud səbəblər üzündən baş verdiyini aydınlaşdırmaq zəruridir. İngilis dilinin xüsusi məqsədlərlə tədrisi problemini araşdıran tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, bu dilə yiyələnmək arzusunda olanlar ingilis dilini hansı məqsəd və yaxud məqsədlərlə öyrəndiklərini, onların bu dilə olan ehtiyaclarını aydınlaşdırmağa çalışarkən, dil kursunun məzmununu, yəni hansı ingilis dilinin tədris ediləcəyini müəyyənləşdirmək mümkündür. Dil kursunun tələbələrin ehtiyac və tələbatları əsasında qurulması dili öyrənən şəxslərdə motivasiyanın yaranmasını və təlim prosesinin daha səmərəli şəkildə təşkil edilməsini təmin edən ən önəmli amillərdəndir.

Beləliklə, daha uğurlu nailiyyətlərin əldə edilməsi üçün müvafiq şəraitin yaradılması vacibdir. İxtisası dil olmayan ali məktəblərdə qlobal miqyasda əsas dil kimi qəbul edilmiş ingilis dili təliminin burada təhsil alan tələbələrin ehtiyac və tələbatlarını nəzərə almaqla təşkil edilməsinin əhəmiyyəti və vacibliyi danılmazdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, ixtisası dil olmayan ali məktəblərdə tələbələrə tədris edilən xarici dilin ixtisas-yönümlü şəkildə təliminə yönəldilmiş iş dil və qeyri-dil fakültələrində irəli sürülən məqsəd və qoyulan vəzifələrin əhəmiyyətli dərəcədə fərqli olduğunu nəzərə almaqla təşkil edilməli və məqsədyönümlü mərhələli xarakter daşmalıdır.

Lakin, təcrübə bəzən qeyri-ixtisas fakültələrində ingilis dili təliminin dövrün tələblərinə uyğun olmadığını göstərir.

Beləliklə, ingilis dilini öyrənən insanlar dili müxtəlif məqsədlərlə öyrənir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, aldıkları ixtisasdan asılı olmayaraq, qloballaşma dövründə xarici dillərin, xüsusilə də ingilis dilinin öyrədib-öyrənilməsinin əsas məqsədi tələbələrin tədris edilən dilə ünsiyyət vasitəsi kimi yiyələnmələridir. İngilis dilinin ali təhsil müəssisələrində tədrisi sistemi müasir dövrün tələblərinə cavab verməlidir. Tələbələrin fəaliyyəti mətn üzərində iş, qrammatik qaydaların öyrənilməsi və dil çalışmalarının yerinə yetirilməsi ilə məhdudlaşmamalıdır.

Ənənəvi tədris sistemində ciddi keyfiyyət dəyişikliklərinin gətirilməsi üçün ilk növbədə yüksək səviyyəli peşəkar dil müəllimləri hazırlanmalıdır.

Müasir dövrün tələblərinə uyğun olan xarici dil müəllimi ilk növbədə tədris etdiyi dili tələb edilən səviyyədə mənimsəməli, kommunikativ

baxımdan səriştəli olmalı, müasir metod və üsulları mövcud tədris şəraitinə uyğun şəkildə tətbiq etməyi bacarmalı, tədris prosesini tələbə-yönümlü şəkildə, tələbələrin məqsəd, tələbat və ehtiyaclarını nəzərə almaqla təşkil edib həyata keçirməyə hazır olmalıdır. Dövrün tələblərinə cavab verən xarici dil müəllimi tələbələrin fəaliyyətini idarə etmək, onları dilin öyrənilməsi prosesinə təşəbbüsə, fəal iştirakçı qismində cəlb etməyi bacarmalıdır[2,45]. Qeyri-ixtisas fakültələrində ingilis dilini tədris edərkən, mütləq tələbələrin məqsəd, maraq, tələbat və ehtiyacları nəzərə alınmalıdır. Burada dilin tədrisi prosesi dil fakültələrində olduğundan fərqli şəkildə təşkil edilməli, dilin hansı universitetdə, hansı fakültədə tədris olunduğu nəzərə alınmalıdır.

Qeyri-dil fakültələrində ingilis dilinin tədrisi zamanı istifadə edilən metod və üsullar ixtisas fakültələrində istifadə olunan yanaşma, metod və üsullardan fərqli, bəzən hətta radikal şəkildə fərqli olmalıdır. Lakin, qeyri-dil fakültəsi dedikdə, burada tamamilə fərqli ixtisas fakültələrinin mövcudluğu vurğulanmalıdır.

Beləliklə, tibb universitetində tədris edilən ingilis dili tarix fakültəsində tədris edilən ingilis dilindən, şərqşünaslıq fakültəsində tədris olunan ingilis dili hər ikisindən, iqtisad fakültəsində tədris olunan ingilis dili isə göstərilən sistemlərdən fərqli olmalı və tamamilə fərqli şəkildə təşkil edilməlidir.

Fərqlərdən danışarkən, dilin tədrisinə yanaşma, istifadə edilən metod və üsullar, dilin tədrisi prosesinin təşkil edilməsi və həmin prosesin idarə edilməsi, qiymətləndirmə üsulları, tədris prosesində istifadə edilən dərslik və dərs vəsaitləri, tədris materialları, qiymətləndirmənin meyarları nəzərdə tutulur. Qeyri -dil fakültələrində ingilis dilinin tədrisini günün tələblərinə uyğun şəkildə təşkil etmək məqsədilə ilk növbədə müvafiq proqramların mövcudluğu zəruridir. Qeyri- ixtisas fakültəsində ingilis dilinin tədrisindən danışarkən məhz burada təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulmuş proqramların mövcudluğu vacibdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hal-hazırda müxtəlif fakültələrdə ingilis dilinin tədrisinə dair proqramların hazırlanması bir tələb kimi irəli sürülür.

Qeyri-dil fakültələrində ingilis dilinin tədrisi ESP (ingilis dili xüsusi məqsədlərlə) istiqamətində həyata keçirilməlidir. Proqram əsasında "Syllabus"lar yazılmalı və tədris prosesi onlara tamamilə uyğun şəkildə təşkil edilməlidir[1,131].

Bu nəslin təmsilçiləri olan və emal etdikləri malları satmaq arzusunda olan iş adamları, peşələri ilə bağlı olan müvafiq sənəd və təlimatları oxumaq məcburiyyətində olan mühəndislər, ixtisasları sahəsində baş verən innovasiyalarla tanış olmaq zəruriyyəti ilə üzləşən həkimlər, ali məhkəmələrdə təhsil alan və yalnız ingilis dilində dərc edilən dərslik və jurnallardan istifadə etməli olan tələbələr bu dili hansı məqsədlərlə öyrəndiklərini tam şəkildə dərk edirlər.

Artıq ingilis dilini öyrənən insanların əksəriyyəti özlərinin dilə olan ehtiyac və tələbatlarını anlayır, lazımi bilik və bacarıqlara yiyələnməyi qarşılarında bir məqsəd kimi qoyurlar.

Qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün dərslər kommunikativ-yönümlü şəkildə təşkil edilməli, tədris prosesində kifayət qədər yer müzakirə, söhbətlər, rollu oyunlara verilməlidir[2,81].

Dərslər daha praktik-yönümlü olmalı, tələbələrdə şifahi nitq, eşidib-anlama, oxu və yazı vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində təşkil edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Riley, P. 1989. Keeping Secrets; ESP/ LSP and the Sociology of Knowledge. In European Journal of Teacher Education. Vol. 12, pp. 69-81.
2. Rixson, S. 1992. "English and other Language for younger children: Practice and theory in a rapidly Changing World", Language Teaching, 25, 2, pp.73-94.
3. Savignon, S. 1983. Communicative Competence: Theory and classroom practice. Reading, Mass: Addison Wesley, p. 47.
4. Savignon S.F. Research on the role of Communication in Classroom-based foreign language acquisition: on the interpretation, expression, and negotiation of meaning / Foreign Acquisition Research and the Classroom, B.F.Freed (ed). New York : Cambridge University Press, 1991, pp. 15-40.
5. Schmidt, R. W. 1990. The role of Consciousness in Second Language Learning", Applied Linguistics, 11, 2, pp.129-158.
6. Scovel, Thomas 1982. Questions Concerning the Application of Neurolinguistic Research to Second Language Learning/ Teaching TESOL quarterly 16: 323-331.
7. Selinker, L. 1972. "Interlanguage", IRAZ, 10, pp. 219-311
8. Taylor, Barry P. 1983. Teaching ESL Incorporating a Communicative Student-Centred Component. TESOL quarterly. pp. 69-88

K. Najafova

The role and place of english in esp faculties summary

The article deals with the the methodological backgrounds of FLT in ESP faculties.

Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication.

The main aim of State program is to form a unique national education by means of ICT and provide qualitative educative opportunity in order to integrate into worldwide education system. The process of teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages.

The author tries to detect and describe the ways on this problem. The whole process of teaching speech should be goal-oriented systematic. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively.

К.Наджафова

**Роль и место английского языка на неязыковых
факультетах
Резюме**

В данной статье рассматриваются к вопросу о методических основах “ESP” на преподавании иностранного языка у студентов неязыковых факультетах. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Основной целью Государственной программы является формирование единой общенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образования. Процесс английскому языку в целом и процесс обучения речи должен базироваться на коммуникативно – функциональном принципе. Обучением устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. Одной из основных целей изучения языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке.

Rəyçi: Nuriyyə Əliyeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.